

QLOBAL İQLİM DƏYİŞMƏLƏRİ ÜZRƏ EKOCOĞRAFİ TƏDQIQATLAR

Sevinc Əhmədova

AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yanında Milli Hidrometeorologiya Xidməti

sevinc.ahmadova@eco.gov.az

İqlim dəyişmələrinin Azərbaycana təsirləri və kənd təsərrüfatında uyğunlaşma strategiyaları. Son illər ərzində iqlim dəyişmələri fonunda Azərbaycan daşqınlar, qar uçqunları, tufanlar, qasırğalar, dənizdə yüksək dalğalanmalar, güclü küləklər, istiliklər, quraqlıqlar, buzlaqların əriməsi, şoranlaşma, torpaqların degradasiyası, səhrələşmə, yağıntıların və su ehtiyatlarının azalması və s. bu kimi ekstremal iqlim hadisələrinin təsirlərinə məruz qalır. Aparılmış iqlim təhlillərinə əsasən qeyd edək ki, respublika ərazisində son 30 il ərzində yağıntının miqdarı 10% azalıb, havanın orta temperaturu isə 1,3 dərəcə artıb. Bununla yanaşı, 1961-1990-cı illərin baza məlumatları ilə müqayisədə son 10 il ərzində dolu düşən günlərin sayı təqribən 3 dəfə, 25 m/san-dən yuxarı şiddətli küləkli günlərin sayı orta hesabla 12 dəfə, sel və daşqın hadisələrinin sayı 18,5 dəfə, güclü leysan yağışlı günlərin sayı 6 dəfəyədək, isti hava dalğası 6-13 dəfə, yanğın hadisələrinin sayı isə 2 dəfədən çox artıb. Kür çayından ölkəyə daxil olan suyun miqdarı norma ilə müqayisədə son 30 ildə 8 faiz, son 10 ildə isə 27% azalmışdır, Xəzər dənizində suyun temperaturu isə son 15 ildə 1,2 dərəcə artmışdır.

Qeyd edək ki, bu proseslər bütün sektorlara, o cümlədən kənd təsərrüfatı sektoruna təsir edir və ümumi məhsuldarlığın azalmasına səbəb olur ki, bu da öz növbəsində ərzaq təhlükəsizliyinin gələcəyini sual altında qoyur. Gözlənilməz hava şəraiti əkinçiliyi çətinləşdirir, məhsul və mal-qara itkisinə səbəb olur. Quraqlıqlar, daşqınlar və ekstremal hava şəraiti daha tez-tez baş verir ki, bu da fermerlər üçün əhəmiyyətli iqtisadi itkilər və istehlakçılar üçün ərzaq çatışmazlığı ilə nəticələnir.

Azərbaycan iqlim dəyişmələrinin təsiri ilə iki əsas quraqlıq növü: birincisi – yağışın olmaması ilə əlaqədar meteoroloji quraqlıq və ikincisi – yerüstü və yeraltı su axınının olmaması ilə əlaqədar hidroloji quraqlıqla üz-üzə qala bilər. Quraqlıq su qıtlığına səbəb olan uzun müddət yağışın olmamasıdır. Bu, məhsul çatışmazlığına və mal-qaranın tələf olmasına səbəb ola biləcək ciddi təbii fəlakətdir. Quraqlıq kənd təsərrüfatına bir neçə yolla təsir edir. Torpağın rütubətini azaldır, bu da bitkilərin böyüməsini və inkişafını məhdudlaşdırır, məhsulu məhv edə biləcək zərərverici və xəstəliklərin riski artır, mal-qara və insanlar üçün içməli suyun mövcudluğunu azaldır. Quraqlığın kənd təsərrüfatına təsiri məhsulun növündən asılı olaraq dəyişir. Qarğıdalı, düyü və buğda kimi bitkilər quraqlığa çox həssasdır. Bu bitkilər dayaz kök sistemində malikdir və böyümək üçün daimi nəmlik tələb edir. Məhsul itkisindən başqa, quraqlıq ərzaq qiymətlərinin artmasına səbəb olur.

Ekstremal hava şəraiti iqlim amillərinin birləşməsi nəticəsində baş verən təbii fəlakətlərdir. Bu şərtlərə istilik dalğaları, soyuq dalğalar, tufanlar və qasırğalar daxildir. Ekstremal hava şəraiti kənd təsərrüfatına ciddi təsir göstərir. İstilik dalğaları istilik stressi səbəbindən məhsul itkisinə səbəb olur, soyuq havalər isə donma temperaturu səbəbindən məhsullara və heyvandarlığa zərər verir. Fırtınalar və qasırğalar əkinlərə və infraqurşağa ciddi ziyan vurur. Ekstremal hava şəraitinin kənd təsərrüfatına təsiri məhsulun növündən

asılı olaraq dəyişir. Misal üçün, pomidor, bibər və badımcan kimi bitkilər istilik stresinə çox həssasdır. Ekstremal hava şəraiti də torpaq eroziyasına səbəb olur ki, bu da torpağın münbitliyinə təsir göstərir və məhsuldarlığı azaldır.

Quraqlığın və ekstremal havanın təsirini azaltmaq üçün fermerlər bir neçə strategiyadan istifadə edə bilər. Bu strategiyalara müxtəlif hava şəraitinə davamlı bitkilərin yetişdirilməsi, təkmilləşdirilmiş suvarma sistemləri və torpağın mühafizəsi üsulları daxildir. Təkmilləşdirilmiş suvarma sistemləri quraqlıq və ya həddindən artıq isti dövrlərdə məhsulları lazımi nəmliklə təmin etməyə kömək edir, mühafizə əkinçiliyi isə torpağın rütubətini qoruyan və torpaq eroziyasını azaldan texnikalardan, məsələn, minimum şumlama və mulçalama kimi üsullardan istifadəni nəzərdə tutur.

Texnologiya iqlim dəyişikliyinə kənd təsərrüfatına təsirini anlamaqda mühüm rol oynayır. Uzaqdan zondlama və coğrafi informasiya sistemlərindən (GIS) iqlim, torpaq rütubəti və torpaq örtüyündə dəyişiklikləri izləmək üçün istifadə edilə bilər. Bu məlumat quraqlığa və ya daşqınlara həssas olan əraziləri müəyyən etmək və ekstremal hava şəraitinin təsirini azaltmaq üçün strategiyalar hazırlamaq üçün istifadə edilə bilər. Əlavə olaraq, məhsulların böyüməsini və inkişafını izləmək üçün sensorlar, dronlar və GPS kimi dəqiq kənd təsərrüfatı texnologiyalarından istifadə edilə bilər. Bu məlumat su və qida maddələrinin idarə edilməsini optimallaşdırmaq, aqrokimyəvi maddələrdən istifadəni azaltmaq və məhsuldarlığı artırmaq, iqlim modellərinin gələcək iqlim senarilərini və onların kənd təsərrüfatına potensial təsirlərini proqnozlaşdırmaq, iqlim dəyişikliyinə kənd təsərrüfatına təsirlərini azaltmaq məqsədilə adaptiv strategiyalar hazırlamaq üçün istifadə edilə bilər.

Yekun olaraq qeyd edək ki, quraqlıq, daşqın və ekstremal hava şəraitinin kənd təsərrüfatına təsirinin öyrənilməsi iqlim dəyişikliyi şəraitində ərzaq təhlükəsizliyinin və davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinin təmin edilməsi üçün vacibdir. Bu təsirləri nəzərə alaraq, hazırda ölkəmizdə yaranan təhlükəli hidrometeoroloji hadisələrə nəzarətin gücləndirilməsi, hidrometeoroloji proqnoz və erkən xəbərdarlıq sisteminin, həmçinin monitorinq və laboratoriya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə maddi texniki bazanın modernləşdirilməsi istiqamətində işlərin görülməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.